

جایگاه زنان در نهاد شاهنشاهی ایرانزمین

بخش سوم

از صفویه تا پهلوی

۱- دوران صفویه

پیروزی شاه اسمعیل صفوی، ابتدا سنی مذهب، در راستای استقلال و یکپارچگی ایران برپایه صد درصد آمیختگی مذهب شیعه با حکومت و منطق شمشیرمانند زمان پیدایش اسلام بود، زنان آزادیهای نسبی و اندکی را که در دوره های مغول و ترکان و سلجوقیان و غزنویان داشتند با بکاربرد «نصوص» و «احادیث» و «اجتهاد و فتوا» مانند «طالبان» امروزی یکباره از دست دادند. بویژه در زمان شاه تهماسب دوم که با تحریک آخوند بزرگ «شیخ الاسلام» انزمان ازگناهان مذهبی خود توبه کرد، پیش از هر پادشاه دیگر صفوی مجری دستورات آخوند شد. درب میخانه هارا بست و حقوق و آزادی زن را عملاً به هیچ رساند. در دوره صفویه آموزش برای زن جز برای زنان دربار و حرمسرا ممنوع بود. زنان «غیرت و ناموس مردان» شدند و «ضعیفه» نام گرفتند و آنها را مانند زمان تازیان «کنیز و برده جنسی» شناختند. زنان بلند پایه و نام آور بسیار اندک و مشارکت آنها در امور سیاسی و اجتماعی بسیار ناچیز بوده است. جز فداکاریهای زنان در نبرد چالدران پدیده چشمگیر دیگری از زنان دیده نشده است. کار زنان حرمسرا که نوعی انسانهای اسیر بودند تنها خوردن و خوابیدن و همخوابی هرچند ماه یکبار یا فتنه گری برای کسب قدرت و تلاش برای به پادشاهی رساندن فرزندانشان بود. زنانیکه از مرکز قدرت دور بودند بویژه روستاییان دور دست آزادیهای نسبی بیشتری داشتند. **سیه روزی کنونی مردم ایران ریشه در سیاستهای مذهبی صفوی دارد** که ستمهای آنها به مردم، با داشتن گروه «زنده خواران» به ستمگریهای کلیسای قرون وسطی پهلو میزند.

۲- دوران نادرشاه

نادر شاه افشار که ناپلئون ایران و آسیا مینامندش، به جز اشتباهات کوچکش، ازستایش انگیزترین و غرور آفرین ترین پادشاهان تاریخ شاهنشاهی ایرانزمین است. این ایرانی آزاده و عاشق قدرت و ایرانزمین تا آنجا که امکان داشت دست آخوند و ملا و مذهب را از دربار خود کوتاه کرد و سکولاریسم را بانگش به سپهر اجتماعی و مذهبی آن روزگار در ایران به گونه ای نسبی پیاده کرد. اشکار است وی نمیتوانست نابرابریهای زن و مرد را که قران برای قرنهای مقرر داشته ازبین ببرد ولی بگونه ای عملی از اجرای آنها بی سروصدا سرباز میزد. وی حتی پس ازگشودن هند، از «ایوانوا» پادشاه پر قدرت و ملکه روسیه تفضای ازدواج کرد. ملکه که از قدرت وی آگاهی داشت و نگران ورود سپاهیان نادر به روسیه بود پاسخ زیرکانه ای به کونه زیر برای نادر نوشت:

«ما مملکت و خود را به هیچ وجه از تو دریغ نداریم، اما لازمهٔ مواصلت چنان است به مذهب حضرت عیسی (ع) که داماد وارد حجله ناز می‌گردد. هرگاه شما اراده اتحاد و یگانگی دارید، باید چند یومی به عنوان ملاقات وارد این دیار گردید و با هم نمک خورده، بعد الیوم نظر به خواهش شما معمول خواهم داشت»

در دوران کریم خان زند سکولار بودن کم و بیش مانند دورهٔ نادر شاه ادامه یافت

زنان نامدار دوران کریم خان زند

۱- بیگم آغا

بیگم آغا، مادر کریم خان زند، از زنان دلاور و تأثیرگذار بر مبارزاتی بود که به حکمرانی او در ایران انجامید. او در هجوم افغان‌ها در سال ۱۱۶۶ هجری به سرکردگی آزادخان افغانی به قلعه کریم خان (که به اسارت وی و همراهان جنگاورش انجامید) نه تنها خویشتن و دیگر یاران را از چنگ مهاجمان افغان رهانید، بلکه با یورش به آنان، غنایم بسیاری به دست آورد. این بانو در بیشتر نبردها با فرزند سلحشور خود همکاری داشت.

۲- زینب خانم

زینب خانم دختر شاه اسماعیل سوم، نوه شاه سلطان حسین صفوی، از زنان مقتدر و سیاستمداری بود که توانست توجه کریم خان زند را به کاردانی و درایت خود جلب کند، سپس به دستور خان، مدت سه سال (از ۱۱۶۳ تا ۱۱۶۶ هجری) زمام حکومت اصفهان را به دست بگیرد.

۳- دوران قاجار

دردوران قاجار آزادی و سکولاریسم و برابری نسبی زن و مرد دورهٔ نادر و کریمخان زند بکلی فراموش شد و با آغاز پادشاهی فتحعلیشاه ۲۴ ساله نگون بختی ایران آغاز شد. بانفوذ آخوند دربار با قراردادهای ننگین ترکمانچای و گلستان بخش بزرگی از سرزمینهای آباد ایران از دست رفت. پیشهٔ پایه ای این پادشاه که به جنون جنسی مبتلا بود ازدواج دایم یا «متعّه» با بیش از هزار زن و برپایی کارخانهٔ تولید ۲ هزار فرزند و فرزند فرزند بود که بسیاری از آنها را ندید و نمی‌شناخت.

زنان نامدار دوران قاجار

۱- آسیه خانم،

۲- آسیه خانم مادر عباس میرزا، زنی شجاع بود و در برخی نبردها همراه فرزندش شرکت می‌کرد. نیز در فنون نظامی و تاکتیک های جنگی اظهار نظر می‌کرد و فرمان می‌داد. در هنگام سلام رسمی و اعیاد نیز با **حجاب اسلامی** در صف مقدم سپاهیان می‌ایستاد و از نظامیان سان می‌دید.

۳- تاج الدوله

از میان متجاوز از هزار زن که در طول ۳۷ سال حکومت فتحعلی شاه در حرمسرای او زیسته اند، طاووس خانم، ملقب به تاج الدوله بیش از هر زن دیگری در دوران سلطنت وی و سلسله قاجار اثر گذاشته است. وی به دلیل ذوق شعری و برخی لیاقت های ذاتی مورد توجه خاقان قرار گرفت. تاج الدوله خارج از حرمخانه شاهی، قصری مجلل، مختص خود داشت. شاهزادگان قاجار هر ساله در ایام نوروز مهمانش بودند

۴- جهان خانم

جهان خانم ملقب به والیه، از دختران فتحعلی شاه، هفت سال در کردستان با استقلال کامل حکمرانی کرد.

۴- تومان آغا (فروغ الدوله)

دختر ناصرالدین شاه قاجار و خازن الدوله از زنان آزادیخواه دوره قاجار و زمان جنبش مشروطه بود. او و همسرش ظهیرالدوله عضو انجمن اخوت بودند. فروغ الدوله که طرفدار مشروطیت بود مخالفتش را با برادرش مظفرالدین شاه و برادرزاده اش محمدعلی شاه علنی کرده بود. در جریان به توپ بستن مجلس، محمدعلی شاه دستور تخریب و غارت خانه او را نیز صادر کرد.

نقش زنان در جنبش مشروطه

زنان در جنبش مشروطه و پیروزی آن نقش پایه ای و بزرگ داشتند. با برپایی انجمن سری زنان در نبردهای با مشروعه خواهان و محمد علی شاه با لباس مردانه شرکت کردند و کشته دادند. این پدیده تاریخی بزرگ را بانوی فرهیخته ماندانا زندکری می در کتاب پرارزش خود به نام «انجمن سری زنان» (Ladies' Secret Society) بگونه ای شایسته و گسترده به انگلیسی نوشته اند

۴- دوران پهلوی

دوره رضاشاه بزرگ

هرچند نادرشاه مقدمه سکو لاریسم راپی ریزی و کریمخان زند آنرا پیگیری کرد ولی هیچکدام با آخوند و مذهب رو دررو نشدند و برای پیشگیری از نا آرامی جامعه مذهبی شده و غرق در خرافات بازده حکومت صفویه نتوانستند کوششی برای برابری زنان و مردان و رفع نابرابریهای یاد شده در کتاب دینی بنمایند. رضا شاه بزرگ چون به قانون اساسی سوگند یاد کرده بود که «تمام هم خود را مصروف حفظ استقلال ایران نموده و حدود مملکت و حقوق ملت را محفوظ و محروس بدارم و قانون اساسی رانگهبان و برطبق آن و قوانین مقرر سلطنت نمایم» بادلیری بیمانند و

شهامت تاریخی در راستای انجام درخواست بانوان که جلوی اتوموبیلش را گرفتند و با استناد به این سوگند، و در اجرای اصل هشتم متمم قانون اساسی که مقرر میدارد:

« اهالی مملکت در مقابل قانون دولتی متساوی الحقوق خواهند بود »

از زنان رفع نا برابری کرد و مقرر داشت زنان برای متساوی الحقوق بودن بامردان همانگونه که مردان در انتخاب پوشش خود آزادند برای زنان نیز باید به همین روش عمل شود و «پوشش» اجباری (حجاب اجباری) چون خلاف اصل یاد شده و غیر قانونی است لغو میگردد. این گام بزرگ تاریخی به آخوند گران آمد و بلوای مشهد را برپا کرد ولی رضا شاه با اقتدار کامل قانون را اجرا کرد و با کوتاه کردن دست آخوند از قوه قضاییه، تدوین قانون سجل احوال و قانون ثبت اسناد و املاک، برقراری مقررات برای پوشیدن لباس روحانیت، گرفتن پروانه سردفتری، محدودیت اداره موقوفات و مراسم عزاداری و سینه زنی آخوند را به حاشیه راند. از این روست که میبینیم خلخال آرامگاه این سازنده ایران نوین را با خاک یکسان کرد.

دوره محمد رضا شاه پهلوی

این پادشاه با روحیه ایرانگرایی خود به دو کار بسیار مهم تاریخی دست زد که هر دو به بهای سلطنتش تمام شد. یکی باز پس گیری حق ملت ایران از کنسرسیوم نفت و دیگر آزاد سازی قانونی زنان در همه زمینه ها. کار نخستین پادشاه نیاز به نوشتار دیگری دارد یکی از پر ارزش ترین دست آوردهای انقلاب سفید پس از الغای رژیم ارباب و رعیتی و در اجرای اصل هشتم متمم قانون اساسی یاد شده بالا تصویب قانون جدید انتخابات انجمنهای ایالتی و ولایتی بود که در آن برای زنان حقون برابر با مردان پیش بینی شده در اصل ۸ متمم قانون اساسی بود. بموجب این قانون به زنان مانند مردان حق انتخاب شدن و انتخاب کردن داده شد. بر این پایه بانوان بسیاری به مجلس شورای ملی مجلس سنا راه یافتند به مقام وزارت و سفارت و قضاوت رسیدند و نیمی از جمعیت وارد نیروی تولیدی کار شد. به نیروهای مسلح پیوستند و در شهربانی و ارتش به درجات افسری نایل شدند و حتی بانو دکتر مرضیه ارفعی به درجه سرتیپی رسید. زنان بزرگترین خدمت ملی و آموزشی و سواد آموزی را در سپاه دانش به ایران و ملت ایران کردند قانون حمایت خانواده برخی دیگر از نابرابریها را از میان برداشت. طلاق یکطرفه لغو و موکول به داشتن برگ گواهی عدم سازش از سوی دادگاه شد. ولی قهری تعدیل و نگهداری کودک پس از درگذشت پدر به مادر واگذار گردید. ازدواج شوهر با همسر دوم موکول به رضایت همسر اول شد. و

.....